

Arhetip Dafne u djelu Teketori monogatari

Jeremić, Sonja

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:802039>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-05**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

SONJA JEREMIĆ

**ARHETIP DAFNE U DJELU „PRIČA O SJEKAČU BAMBUSA“ (TAKETORI
MONOGATARI)**

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

SONJA JEREMIĆ

**ARHETIP DAFNE U DJELU „PRIČA O SJEKAČU BAMBUSA“ (TAKETORI
MONOGATARI)**

Završni rad

JMBAG: 0303092582, redoviti student

Studijski smjer: Japanski jezik i kultura

Predmet: Književna iskustva istočne i južne Azije

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: filologija

Znanstvena grana: japanologija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Grbić

Sumentorica: asistentica Stefani Silli

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, Sonja Jeremić kandidat za prvostupnika Japanskog jezika i kulture, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Sonja Jeremić, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Arhetip Dafne u djelu *Priča o sjekaču bambusa* (Taketori monogatari), koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOŠKI POSTUPCI I IZVORI PODATAKA.....	5
3. O ARHETIPU.....	7
4. FIZIČKI IZGLED.....	9
5. PREBIVALIŠTE I ULOGA MJESECA.....	11
6. ODNOS SA RODITELJIMA	12
7. SAMOSTALNA ODLUKA O (NE)UDAJI	15
8. PROMJENE OBLIČJA	16
9. NAKON NESTANKA KAGUYAHIME	19
10. O CARU.....	21
11. O APOLONU	22
12. PRIMORAVANJE NA SAMOSPOZNAJU	24
13. ULOGA ARHETIPA DAFNE U SAMOSPOZNAJI.....	25
14. ZAKLJUČAK	26
LITERATURA	28
SAŽETAK	30
SUMMARY	31

1. UVOD

Djelo *Priča o sjekaču bambusa*, koje pripada japanskom autohtonom žanru *monogatari*¹ je nastalo krajem IX. ili početkom X. stoljeća² tijekom japanskog perioda Heian³. Posebnost ovom djelu daje i prisustvo mnoštva internacionalnih motiva. Ovaj rad će se dublje baviti samo jednim od njih, motivom Dafne, koji nam je najbolje poznat preko Ovidijevog spjeva *Metamorfoze* uz čiju ćemo pomoć pokušati uvidjeti njegov arhetipski značaj za ovaj *monogatari*.

Potrebno je reći i nešto o autorima samih djela, žanru, kao i o ulozi mitskih slika u njima. Autor djela *Priča o sjekaču bambusa* nije poznat, na prvi pogled imamo djelo koje je blisko europskom pojmu bajke, ali karakteristična žanrovska obilježja se samo u nekim segmentima mogu poistovjetiti s književnim vrstama iz baštine drugih naroda.⁴

Smatra se da se prije zapisivanja, fabula ovog djela usmeno prenosila, da bi se poslije bilježila i na posebnim književno-likovnim formama zvanima *emaki*⁵. Naspram toga, imamo spjev *Metamorfoze*, čiji je autor poznat i koji predstavlja jedan od najvjernijih prenositelja antičke mitološke tradicije što od ovoga djela čini pravu riznicu mitova Antike. Oba djela su zalihe mitoloških znanja koja zalaze i u domenu narodnih predaja.

¹ Kao književni termin nema jedno određeno značenje. Predstavlja prozna djela - u početku prve novele, romane, tematski podijeljene na: *tsukuri monogatari* (fantastična sadržajna) i *uta monogatari* (*waka* pjesme se miješaju sa prozom i imaju specifičnu ulogu u narativu). Kasnije taj pojam postaje sve širi. *Priča o sjekaču bambusa* formalno pripada podžanru *tsukuri monogatari*, površno gledano ima i elemente podžanra *uta monogatari*. Svakako je prvi primjer žanra *monogatari* uopće.

² Točan trenutak nastanka nikome nije sa sigurnošću poznat.

³ Period Heian obuhvaća raspon od skoro 400 godina, od 794. godine kada je carska prijestolnica premještena u Heiankyo (današnji Kyoto) pa do 1185. godine do početka Kamakura šogunata.

⁴ Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 44.

⁵ Također se naziva i *emakimono*, a predstavlja svitak sa ilustracijama i pričama karakterističan za Heian razdoblje. Neke od tema su i tadašnja književna djela, pa nije neobično što je postojao i *Taketori monogatari emaki*. (Mason, Penelope E., and Donald Dinwiddie, *History of Japanese Art*, Upper Saddle River, N.J.: Pearson Prentice Hall, 2005, str. 116)

Odnos prema mitu još je u Zapadnoj kulturi kanonizirao Aristotel, ističući činjenicu kako je mit građa antičkih djela, ali i da sama djela nadograđuju mit. Ovidije pristupa mitu kao jednoj relativno završenoj strukturi, smještenoj u prošlost, koju prenosi i stvaralački ne mijenja mitsku matricu, već ju tretira kao manje-više danu u želji da je prenese dalje, izražavajući i svoje poglede na svijet, ali bez mijenjanja tkanja mitskog koda.⁶

Priča o sjekaču bambusa, iako nema poznatog autora⁷, nije narodna priča. Unatoč velikom broju motiva iz narodne književnosti ima poseban umjetnički status u drevnoj japanskoj književnosti. Nepoznati autor vješto je isprepleo motive preuzete iz narodnih predaja, mitskih vjerovanja i svakodnevnice koju čak i umješno kritizira.⁸ Japanske narodne pripovijetke nerijetko sadrže internacionalne motive, uz određena odstupanja, prilagođavajući se svom meridijanu. Izmiješanosti motiva iz narodne književnosti s drugim utjecajima⁹ van Japana donijele su izmjene u djelu *Priča o sjekaču bambusa* koje imamo danas. Međutim, glavne matrice su ostale iste dajući nam uvid u mnoge internacionalne motive¹⁰ prisutne u svijesti drevnih Japanaca. Sve je to vještina nepoznatog autora, pored mnogobrojnih drugih elemenata, uvezala u ovo djelo složene strukture.

⁶ Hardie, Philip, *The Cambridge Companion to Ovid*, New York: Cambridge University Press, 2002, str. 21.

⁷ Više o složenosti autorskog pitanja se može pronaći u poglavlju „Nastanak Priče o sekaču bambusa“, u knjizi *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, autorice Danijele Vasić.

⁸ Likovi prosaca su podvrgnuti intertekstualnom postupku. Nastali su po uzoru na stvarne utjecajne ličnosti, a podvrgnuti su podsmijehu u djelu.

⁹ U djelu su najvidljiviji utjecaji Kine i Indije koji su u Japan došli prodorom budizma i taoizma. Jedan od utjecaja taoizma je pojava motiva eliksira besmrtnosti, dok na kraju djela imamo silazak lebdećih nebeskih ljudi koji podsjeća na silazak bude Amide.

¹⁰ Pojam internacionalnog motiva možemo promatrati u užem i u širem smislu. U širem smislu to je motiv koji se može izjednačiti s pojmom univerzalnog motiva i predstavlja motive koji se ponavljaju u kulturama bez dodirnih točaka (npr. motiv čudesne male djece, motiv iznenadnog bogaćenja dobrih ljudi kao nagrada itd.). U užem smislu internacionalni motiv može označavati motiv čije je porijeklo moguće približnije odrediti (npr. eliksir besmrtnosti potječe iz Kine kao taoistički pojam).

Žanrovski je lakše odrediti *Metamorfoze*, jer predstavljaju epopeju ili spjev čija je forma dobro poznata Ovidiju, koji je svoj mitski ep stvarao početkom I. stoljeća, dok *Priča o sjekaču bambusa* predstavlja prvi primjer svog žanra. Književnica Murasaki Shikibu u svom djelu *Genji monogatari*¹¹ *Priču o sjekaču bambusa* naziva „pretečom svih *monogatarija*, što nam potvrđuje važnost i popularnost ovog djela u književnim krugovima na japanskom dvoru, iako se ne može sa sigurnošću tvrditi da prije nije bilo drugog predstavnika ovog žanra.¹² U srži *monogatarija* leži koncept fabula koje su od davnina usmeno prenošene ili zapisivane, tako da se i njihov koncept tijekom vremena mijenjao i ne može se sa sigurnošću utvrditi tko je zaslužan za sižeju strukturu sačuvanih varijanti.¹³

Možemo reći da pripovjedne prirode teksta ova dva djela epike imaju bitnu zajedničku osobinu, a to je trenutak nastanka na raskršću antičkog, mitskog i novog svijeta u skladu s poimanjem mitskog vremena i periodizacija kultura iz kojih tekstovi potječu.¹⁴

U radu će se usporediti lik glavne junakinje Kaguyahime, iz japanske verzije teksta¹⁵ *Taketori monogatari*, koja je dostupna i u prijevodu na srpski jezik¹⁶ kao *Priča o sekaču bambusa*, s prikazom mitskog lika Dafne iz Ovidijevog spjeva *Metamorfoze* u prijevodu na hrvatski jezik¹⁷.

¹¹ Ovo djelo je možda najpoznatiji i najobimniji predstavnik žanra *monogatari*, ali svakako nije prvi.

¹² Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 20.

¹³ Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 38.

¹⁴ U Japanu je kraj IX. i početak X. stoljeća razdoblje Heian, dok je u Europi tada razdoblje predromanike. U Europi je I. stoljeće srednje razdoblje umjetnosti starog Rima i sam kraj razdoblja umjetnosti stare Grčke, dok je u Japanu za to vrijeme period Yayoi.

¹⁵ Potrebno je naglasiti koji tekst se uzima zbog mogućih varijacija (redakcija). U slučaju ovog rada to je: Katagiri Yoichi et al. (ed.), *Nihon koten bungaku zenshu, vol. 8: Taketori monogatari. Ise monogatari. Yamato monogatari. Heichu monogatari.*,Tokyo: Shogakukan, 1972.

¹⁶ *Priča o sekaču bambusa (Taketori monogatari)*, prev. Danijela Vasić i Hiroši Jamasaki-Vukelić, pogovor Danijela Vasić. Beograd: Tanesi, 2010.

¹⁷ Ovidije, Publije Nason, *Metamorfoze*, prev. Tomo Maretić, Zagreb: Matica Hrvatska, 1907.

Također, razjasnit će se u kojem se kontekstu upotrebljava pojam arhetipa primijenjen na mit o Dafne. Potom, oslanjajući se prvenstveno na same tekstove djela, uz osvrte na pojedine kulturološke činjenice i izvan teksta, provest će komparativnu analizu narativa, kao i analizu ženskih književnih i mitskih likova, Kaguyahime i Dafne, s osvrtom na prikaze cara i Apolona kao sudionika u stvaranju njihovih pripovijesti.

2. METODOLOŠKI POSTUPCI I IZVORI PODATAKA

U ovom radu primjenjivat će se metode i modeli analize i komparacije, apstrakcije i sinteze, a prema potrebi i metode deskriptivnog modeliranja. Zaključivanje će uglavnom biti kauzalno uz kombiniranje induktivne i deduktivne metode u zavisnosti od problematike dijela rada. Uz navedene metode korištene su i druge znanstvene metode.

Rad na navedenoj problematici biti će ponajprije istraživački, zato što u literaturi ne postoji konkretna obrada teme arhetipa Dafne prikazanog kroz lik Kaguyahime o kojoj je u ovom radu riječ.

Istraživanje će se temeljiti na dosadašnjim spoznajama unutar relevantnih književnih tumačenja djela *Priča o sjekaču bambusa* i komparacije sa spjevom *Metamorfoze*.

Glavni izvor podataka su sami tekstovi djela na koje je primijenjena komparativna metoda. Dodatni izvor podataka je, ponajprije, sveobuhvatna knjiga Danijele Vasić *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti* od koje dolazi izravni poticaj za istraživanje internacionalnih motiva i komparativni istraživački proces prilikom pristupa ovom istraživačkom radu. Posredni utjecaj i uzor u procesu definiranja te istraživanja teme ovog rada je djelo srodne tematike iste autorice *Sunce i mač - Japanski mitovi u delu Kođiki*.

Koristim se i literaturom o pojmu arhetipa o kojem detaljno piše Carl Gustav Jung u knjizi *Arhetipovi i kolektivno nesvjesno*, kako bi se odredili određeni pojmovi koji se upotrebljavaju u radu.

Kako bi se postigla dublja analiza problematike rada, pribjegava se i psihoanalitičkom pristupu određenim dijelovima istraživanja uz pomoć knjige *Ego i arhetip - uvod u religijsku funkciju psihe* Edwarda F. Edingera.

Dijelovi koji daju detaljnije informacije o književnosti i mitologiji Grčke i Rima dani su kao sinteza iskustva čitanja Aristotelove *Poetike* i grčkih tragedija, *Jedenja bogova* Jana Kotta, *Povijesti antičkih književnosti* I. M. Tronskog, kao i *The Cambridge Companion to Ovid* autora Philipa Hardiea.

Određena kulturološka pojašnjenja u tekstu vezana uz Japan, njegove običaje i mitologiju posljedica su još jedne sinteze saznanja iz prvog japanskog književnog djela *Kojiki*, dostupnog u prijevodu sa starojapanskog na srpski jezik kao *Kođiki - zapisi o drevnim događajima*. Prvi dio knjige o rađanju zemlje i bogova je za ovaj rad najznačajniji. Činjenice o izgledu ljudi tijekom japanskog razdoblja Heian su prikupljene čitanjem djela toga doba, poput djela *Genji monogatari*, u prijevodu na engleski jezik kao *The Tale of Genji* spisateljice Murasaki Shikibu, pored proučavanja likovnih umjetnosti i tadašnjih prikaza ljudi na njima kao dodatnih uvida u opise iz književnosti ovog razdoblja. Godine i bitna povijesna objašnjenja provjerena su u knjizi *Japanese History* koja je kompilacija odjeljaka iz poglavlja *Japanske povijesti*, Kodanshine *Enciklopedije Japana*, dostupne u prijevodu na srpski jezik kao *Istorija Japana: [iz Kodanšine Ilustrovane enciklopedije Japana]*.

U radu će se zadržati citati bez prijevoda ukoliko su preuzeti iz srodnih jezičnih izvora u slučajevima kada djelo na hrvatskom jeziku nije dostupno.

3. O ARHETIPU

Pojam arhetipa prvi put detaljno definira Jung. Kada govori o arhetipu, nikada nismo sigurni na što točno misli, a razlog za to je kompliciranost arhetipa kao ideje. O njemu se može razmišljati u biološkom ili društvenom kontekstu, a isto tako kao i o sadržaju kolektivnog nesvjesnog u čijem stvaranju sudjeluje svaki pojedinac. Arhetip ponekad nije lako prepoznati zato što se na različitim mjestima pojavljuje odjeven u samo podneblje na kome ujedno pronalazi svoj izraz kroz arhetipske slike mitova i bajki.

Može se reći da arhetip predstavlja urođeni dublji sloj koji kod svakog ima iste sadržaje i vidove ponašanja kroz drevne iskonske opće slike koje postoje oduvijek kao specifično utisnute forme mitova i bajki.¹⁸

Mitovi su psihičke manifestacije koje predstavljaju suštinu duše i težnju da se vanjsko i čulno asimilira u duševno zbivanje, te predstavljaju simbolični i nesvjesni izraz za duhovnu dramu u čovjeku. Čovjekova duša sadrži sve slike iz kojih su nastali mitovi, kao odraz drame duše koju po analogiji nalazi u vanjskom okruženju koje može svojim očima vidjeti, u pokušaju da sebi objasni što joj se to iznutra događa i odgovori na pitanja veća od čovjeka samog.¹⁹

U cijelom će se radu ispreplitati više razina tumačenja djela kako bi se stekla potpunija slika o kompleksnosti teme koja polazi od pojma arhetipa. Pokušat ću pokazati kako su sadržaji i vidovi ponašanja priča Kaguyahime i Dafne isti samo drugačije odjeveni u podneblja iz kojih potječu.

¹⁸ Jung, K.Gustav, *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, prev. Bosiljka Milakara i prof. Dušica Lečić-Toševski, Beograd: Atos, 2003, str 14.

¹⁹ Jung, K.Gustav, *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, prev. Bosiljka Milakara i prof. Dušica Lečić-Toševski, Beograd: Atos, 2003, str 15.

Cilj je ukazati na postojanje arhetipa Dafne u djelu *Priča o sjekaču bambusa*. Dokaz tome je dan kroz analizu sličnosti koja oba djela imaju bez međusobnih kulturnih utjecaja. Dafne je arhetip jer predstavlja manifestaciju animusa kao vida divlje žene koju odlikuje muškost u ponašanju. Pojam divlje žene je u mitovima iznijansirani, od Amazonki, preko Artemide, a smatram kako Dafne zaslužuje naći svoje mjesto među njima.

S druge strane, mit o Dafne su Freudovi psihoanalitičari preuzeli kao „simbol instinktivnog straha djevojaka od muškaraca“ i stvorili termin „Dafnin kompleks“ kako bi obuhvatili ovu pojavu.²⁰

U ovom radu ukazujem na postojanje arhetipa Dafne koji se u potpunosti ne podudara sa njegovom službenom definicijom, jer smatram da Dafne nije bila samo uplašena djevojka kada je odbila Apolona, kao ni Kaguyahime kada je odbila cara. U radu tražim arhetip Dafne, a ne Kaguyahime, zato što je Dafnin mit za nas stariji, a pojam arhetipa na način na koji je ovdje objašnjen predstavlja tvorevinu kulture Zapada. Nastavak rada će se upustiti u analizu određenih segmenata po tematsko-motivskim poglavljima i istaknut će se tekst koji će u sebi sadržavati komparativne elemente sa povremenom fragmentarnošću i posebno obrađenim pojedinačnim slučajevima zbog dobivanja što detaljnije predodžbe o načinu pojavnosti ovog arhetipa.

²⁰ Graves, Robert. "Jungian Mythology." *The Hudson Review*, vol. 5, no. 2, 1952, pp. 245–257. JSTOR, www.jstor.org/stable/3847346, str. 249.

4. FIZIČKI IZGLED

Na više mjesta u tekstu Kaguyahime za sebe kaže da nije lijepa. Prvi put to govori kada je starac zabrinuto pita da se uda za jednog od mnogih prosaca koji već dugo pokušavaju doći do nje. Kaguyahime mu odgovara: „Samo mislim da bih kasnije zažalila ako se ja, ne tako lepa, ne bih uverila u iskrenost njihovih osjećanja, i ako bi se ona pokazala nepostojanim...“.²¹ Drugi put to isto tvrdi majci koja je obavještava kako ju je po naredbi cara došla posjetiti dvorska dama: „Ja uopće nisam lepa. Zašto da se vidim sa njom?“²²

Dafne sama o sebi ne govori mnogo, ali o njezinom izgledu saznajemo iz stihova: „... Luta po šumama tamnim te lovi i odire zvjerad; /Bez reda prosute kose pričvrstila ona je trakom...“.²³ Drugi trag o njoj imamo od njezinog oca Peneja koga moli da joj dopusti da se ne uda: „...On bi poslušao kćer, al' ljepota ne dopušta tvoja...“.²⁴

Dok juri za Dafne, Apolon primjećuje: „Gleda, nenakićena gdje kosa pada joj niz vrat, /I kaže: "kamo li da je u redu!" Vatrene gleda /Njezine oči slične zvijezdama; usta joj gleda, /Koja je premalo gledat; i prste joj i šake hvali, /Ruke i mišice hvali otkrivene više no na po,/ Ljepše mu čini se još, što ne vidi...“²⁵

Obe junakinje krasi nesvakidašnja ljepota u očima okoline i prosaca. U *Priči o sjekaču bambusa* nemamo direktnih opisa Kaguyahime jer takav način pripovijedanja nije tipičan za japansku drevnu književnost, ali od naratora i svih likova u djelu saznajemo kako je bila neobične ljepote, iako je za sebe govorila suprotno. Moguće da je taj stav dolazio od

²¹ *Priča o sekaču bambusa (Takatori monogatari)*, prev. Danijela Vasić i Hiroši Jamasaki-Vukelić, pogovor Danijela Vasić. Beograd: Tanesi, 2010, str. 9.

²² Isto, str. 43.

²³ Ovidije, Publije Nason, *Metamorfoze*, prev. Tomo Maretić, Zagreb: Matica Hrvatska, 1907, stihovi 476-477.

²⁴ Isto, stih 488.

²⁵ Isto, stihovi 497-502.

još jednog nepoštivanja konvencija svijeta u kojem se nalazila i osviještenoj odluci o tome kako ne želi udaju. Razdoblje Heian u Japanu imalo je stroga estetska pravila fizičkog izgleda²⁶, koja Kaguyahime možda nije do kraja ispoštovala. O njezinom licu znamo da je sijalo, što može biti posljedica bijelih zuba²⁷ nepodvrgnutih tretmanu pocrnjivanja, koji je predstavljao jedan od estetskih ideala tog doba.²⁸ Stoga, ona sebe ne može smatrati lijepom. Nepocrnjivanje zuba u ovom slučaju je samo još jedan pokušaj da se odbiju prosci. Isti razlog leži i iza Dafninog čina nesređivanja kose²⁹ i života sa zvijerima. Obje su svjesne pravila društva u kojima se nalaze, ali nastoje izbjeći pritisak koji ih tjera na simboličan ili stvaran čin udaje.

²⁶ Neka od tih pravila su: popunjenija figura i blijeda koža kao kontrast mršavim i potamnjelim ljudima iz nižih klasa; zaobljeno lice, sitne oči i duga crna kosa su bili također ideali ženske ljepote; čupanje obrva i docrtavanje crnom bojom; odjeća je imala veliki broj slojeva i usporavala je kretanje; zubi su se potamnjavali; (Puette, J. William, *Tale of Genji: A reader's Guide*, Singapore: Tuttle Publishing, 2009, str. 31).

²⁷ Bijeli zubi su smatrani ružnim jer su podsjećali na crve, te su zbog toga potamnjavani crnom bojom. Crvi su smatrani simbolima smrti. Simbolika crva u Japanu je jako stara i ima porijeklo još od starog mita o kojem saznajemo preko najstarijeg povijesnog spisa u Japanu, *Kojiki*, u poglavlju „Bog Izanaki posjećuje zemlju Yomi“. U pitanju je mit sličan onom o Orfeju i Euridici, a to je mit o božanskom paru Izanakiju i Izanami, gdje bog odlazi da je izbavi iz donjeg svijeta uz uvjet da je ne smije pogledati. Ovaj tabu se krši i Izanaki otkriva zabranjena znanja o smrti pogledom na Izanami prekrivene crvima čime joj onemogućava povratak u svijet živih. Usprkos zastrašujućoj simbolici zbog koje su ljudi bojili zube, Kaguyahime nema razloga da se boji smrti, jer je besmrtinca. U očima ostalih ljudi je zato ona mogla izgledati još ljepše sa bijelim zubima.

²⁸ Autor pokazuje zavidnu svijest o problematici pozicije žene u japanskom društvu u periodu Heian pokazujući mogućnost odbijanja udaje na primeru Kaguyahime. Ovo može biti još jedna od autorovih vješto skrivenih konotacija podteksta, slična odabiru imena prosaca. Likovi prosaca su zasnovani na povijesnim ličnostima, dok je težina zadatka hijerarhijski dodijeljena. Način na koji svako od njih nije ispunio zadatak odgovara njihovim povjesnim sudbinama koje su suptilno ismijane u djelu. Vidjeti poglavlje: „Prosci i neizvršivi zadaci“, Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016.

²⁹ Stari Grci smatraju da postoji veliki broj *tehni* (umijeća) kojima se i ljudsko tijelo može modificirati. Žena je izložena pogledu dok je muškarac gleda, pa ona vodi računa kakav će utisak ostaviti. Služi se čitavim nizom umijeća da sebe poboljša i uljepša, što implicira da nije dovoljno dobra takva kakva je, za razliku od muškarca. Monika Bereš u članku *Položaj žena u antičkoj Grčkoj* opisuje detaljnije položaj žena. Ovdje vidimo da Dafne napušta takvo viđenje svijeta.

5. PREBIVALIŠTE I ULOGA MJESECA

Pravi roditelji Kaguyahime nisu u potpunosti poznati, zna se samo da su božanskog porijekla i s Mjeseca. Dafnin otac je riječno božanstvo Penej, a majka boginja zemlje Geja³⁰.

Kaguyahime su zbog greške napravljene na Mjesecu pravi roditelji poslali na Zemlju kako bi usrećila siromašan par koji se brine o bambusovoj šumi, ujedno i lovištu.

Dafne je vodena nimfa koja je odlučila biti pratilja boginje Artemide u lovu. Artemida je boginja lova, djevičanstva, ali i Mjeseca.³¹

Kaguyahime voli svoje zemaljske roditelje, ali vodi porijeklo sa Mjeseca gdje se na kraju priče i vraća, dok Dafne kao dijete majke Zemlje po svaku cijenu želi biti pratilja djevičanske Mjesečeve boginje lova.

Razlika je u tome što pravila ostanka Kaguyahime s ljudima, koje je poslije nekog vremena zavoljela, nameću udaju koja je protivna njezinom Mjesečevu porijeklu, dok život koji bira Dafne to isključuje.

Ono što obje junakinje spaja je privučenost suživotu s principom Mjeseca koji isključuje udaju. Simbolika Mjeseca u oba primjera sija kao jedno od trajnih i očiglednih ženskih principa dobro poznatih još i u filozofiji taoizma.

³⁰ Porijeklo majke je diskutabilno, ali najčešće je to boginja zemlje Geja kao kod Pauzanija. U Higinovoj verziji mita Dafnina majka je nimfa Kreusa, koja je Gejina kćerka. (Zamarowsy, Vojtech, *Junaci antičkih mitova*, prev. Mirko Jirsak i Predrag Jirsak, Zagreb: Školska knjiga, 1973, str. 58) Dafne je svakako potomak boginje Zemlje.

³¹ Poput svog brata Apolona koji se smatra bogom Sunca i Artemida je sinkretičko božanstvo Mjeseca na ontološkoj razini. Također, oboje preciznije predstavljaju božanstva svijetla ovih nebeskih tijela. Mjesečevim utjelovljenjem i božanstvom smatra se Selena, a sunčevim Helios.

6. ODNOS SA RODITELJIMA

Roditelji u obje priče, bili oni samo odgajatelji ili ne, imaju važnu ulogu u životima i Kaguyahime i Dafne. Pogledajmo malo detaljnije tko su oni i kakva je priroda njihovih međusobnih odnosa.

Kaguyahime ima dvije obitelji - zemaljsku i nebesku. O njezinim nebeskim roditeljima ne znamo mnogo, osim da su ju poslali na Zemlju kako bi ispravila nekakvu grešku ili grijeh koji je počinila, a o čijoj prirodi ništa ne znamo. Sudeći po tome kako ona provodi „samo neko vreme“³² na Zemlji, može se zaključiti kako njezina greška nije bila velika. Pojedini tumači kažu da je njezin grijeh u prethodnom životu bio vezan uz intimni život, pa je zato u djelu uloga prosaca velika. D. Vasić lijepo primjećuje: „Zabrana udaje stavlja princezu na iskušenje, baš kao što ona proverava prosce.“³³ O njezinim roditeljima ne znamo ništa konkretno, ali saznajemo ponešto o ljudima i svijetu iz kojeg Kaguyahime dolazi kada se Mjesečevi ljudi spuste na zemlju kako bi ju odveli kući. Saznajemo da su lijepo odjeveni i natprirodnih moći, oni svijetle i lete izbjegavajući pod svaku cijenu kročiti na nečisto zemaljsko tlo. Mjesečevi ljudi imaju i moć nad ljudima – uspijevaju paralizirati careve vojnike koji ih pokušavaju spriječiti u tome da bude odvedena. Mjesečevi ljudi su surovi i nadmoćni, starca nazivaju neukim i osorno mu naređuju da im vrati Kaguyahime, te ga oštro podsjećaju da je ona tu samo zato što su oni tako odredili. Sada je vrijeme da ide i nije im jasno zašto Kaguyahime toliko nerado odlazi s jednog tako nečistog mjesta. Mjesečevi ljudi su bezosjećajni, na njihovom svijetu vrijede drugačija i ljudskom umu neshvatljiva pravila. Ovi nebeski ljudi imaju čarobne predmete – eliksir besmrtnosti i čarobni ogrtač za koji Kaguyahime kaže „...da se duša promeni onome koga zaogrnu

³² *Priča o sekaču bambusa (Takatori monogatari)*, prev. Danijela Vasić i Hiroši Jamasaki-Vukelić, pogovor Danijela Vasić. Beograd: Tanesi, 2010, str. 57.

³³ Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 124.

tim ogrtačem.³⁴, a poslije saznajemo da „Onaj ko se ogrne tim ogrtačem izgubi sve svoje brige...“³⁵ ali i sjećanja na sve drage ljude i njihove sudbine.

Suprotnost od njezinih pravih roditelja su starac i starica koji su Kaguyahime odgojili – oni odišu topline i brigom za nju, Kaguyahime od njih uči voljeti, voditi brigu o njima i o njihovim sudbinama. Starac je toliko voli da je spreman učiniti i nezamislivo za ljude tog doba, a to je dopustiti da se ne uda, pa čak ni onda kada car to traži. Također, spreman je braniti ju čak i od nebeskih ljudi. Međutim, kako je starac smrtnan, smatra se neukim u pokušaju suprostavljanja moći besmrtnika. Pored toga, starac podliježe iskušenju lakomosti i prihvaća mito koji mu car nudi u vidu titula i bogatstva te postaje carev suučesnik u prevari da vidi Kaguyahime. Konačno, njegova ljubav pobjeđuje i miri se s objašnjenjem kako princeza nije njegovo rođeno dijete, te čak ni ljudskog porijekla. Prihvaća kako za nju vrijede drugačija društvena pravila unatoč svim posljedicama koje će možda on sam morati snositi zbog toga.

Dafne također ima dvije obitelji – božanskog oca i majku, uz surogat obitelj Artemide i ostalih pratilja. Dafne je kao nimfa morala poštovati određena pravila koja su uključivala i djevičanstvo, dok je pod okriljem Artemide koja je ujedno i njezina učiteljica. Prekršaj tog pravila je donosio strogu kaznu – smrt³⁶, a poštovanje istog je donosilo život kakav želi u slobodi divljine i uživanje u društvu istomišljenica. Njezin je otac Penej, bog rijeke, a majka Geja, boginja zemlje. Dafne je kao nimfa živjela u divljini, spavala na zemlji i kupala se u rijeci. Možemo reći kako je na neki način vodila život u roditeljskoj kući uz suživot s ostalim nimfama. Dafne je često imala priliku promijeniti način na koji vodi život: „Mnogi su prosili nju, a ona odbija proscu, /Ne zna, ne trpi muškog, po besputnim luzima šeće...“³⁷ Međutim, nju prosci uopće nisu zanimali. Dirljiv je razgovor između

³⁴ *Priča o sekaču bambusa (Takatori monogatari)*, prev. Danijela Vasić i Hiroši Jamasaki-Vukelić, pogovor Danijela Vasić. Beograd: Tanesi, 2010, str. 58.

³⁵ Isto, str. 59.

³⁶ Poznat je primjer nimfe Kaliste do koje je Zeus na prevaru došao, a kada je to saznala, Artemida ju je ustrijelila.

³⁷ Ovidije, Publije Nason, *Metamorfoze*, prev. Tomo Maretić, Zagreb: Matica Hrvatska, 1907, stihovi 478-479.

Dafne i oca koji ju s najboljim namjerama pokušava promijeniti i uvjeriti: „Kćerko - često joj otac govorio -, pribav' mi zeta, /Kćerko - često joj otac govorio -, unuka daj mi".³⁸ Naime, Dafne ostaje odlučna zato što: „Ona mrzeć na luče na vjenčane ko na zločinstvo /Od stida krasna bi lica rumenilom oblila te bi /Rukama umiljato o vratu obisla ocu /Veleć: "Predragi oče, dopusti mi u djevičanstvu /Navijek ostati, kako Dijáni dopusti otac".³⁹ Dafne mu se umiljava i moli ga da joj dopusti da ide Artemidinim (Dijaninim) stopama. Penej zna kako u svijetu s drugačijim pravilima od želja njegove kćeri to nije lako izvodljivo, pa se s razlogom brine: „On bi poslušao kćer, al' ljepota ne dopušta tvoja...".⁴⁰

Dafnin otac Penej je blag prema svojoj kćeri, na sličan način kao starac prema Kaguyahime – nakon neslaganja, obojica puštaju da same odluče, a Penej i Geja čine nezamislivo – spremni su zauvijek se razdvojiti od kćeri zbog njezine očajničke molbe. Sve to čine kako ona ne bi patila i bila primorana napraviti nešto što ne želi, makar to značilo pretvaranje u lovor.

Dafne i Kaguyahime imaju različite vrste obitelji koje im nameću određena stroga pravila, a one u skladu s vlastitim uvjerenjima same biraju hoće li ih poštovati ili ne. To ne znači kako one ne znaju voljeti, već ne žele u trenucima kada su na to primorane tuđom samovoljom stranaca⁴¹ koji se iznenada pojavljuju i žele nešto od njih. Kod Kaguyahime vidimo sposobnost razvoja nježnih osjećaja kada car s njom razmjenjuje pisma. S druge strane, Dafne nikada nije imala vremena razviti takve osjećaje, što ne znači kako do toga možda nikad nebi došlo, iako bi to predstavljalo napuštanje Artemidinog kruga. Međutim, nijedna od njih nije imala dovoljno vremena ili potpuno proživiti nove osjećaje ili možda otkriti neke nove.

³⁸ Isto, stihovi 481-482.

³⁹ Isto, stihovi 483-487.

⁴⁰ Isto, stih 488.

⁴¹ Iza termina stranca kao ljubavnika leži stanovište kako je stranac svaki muškarac koji je ljubavnik ženi, a nije iz njezinog bliskog kruga. Zato su u svim mitologijama svijeta zastupljena vjenčanja braće i sestara. Također i u grčkoj i u japanskoj, pogotovo u pramitovima o postanku svijeta. Otuda možda prastrah o miješanju sa „neznancima“. Kasnije se to vjerojatno prenijelo na staleže, kaste...

7. SAMOSTALNA ODLUKA O (NE)UDAJI

Princeza Kaguyahime je pronađena u bambusovoj šumi na planini i to se simbolično smatra njezinim (ponovnim) rođenjem⁴². O samom rođenju Dafne se ne zna, ali poznato je da je živjela u šumi sa ostalim nimfama i lovila divlje zvijeri. Kaguyahime potiče iz nepoznate zemlje s Mjeseca, no u priči ona nijednom ne napušta starčevu kuću koja se nalazi pored bambusove šume. Za obje junakinje možemo reći kako su na svoj način divlje i odrasle na planini ili potekle sa nje. Kada pokušava caru objasniti zašto je Kaguyahime odbila vidjeti carsku izaslanicu poslanu da je dovede na dvor, starac opravdanje nalazi u tome kako ona nije njegovo rođeno dijete, već je nađena u planini te za nju ne vrijede ista pravila kao za ostale ljude jer njezina ćud je drukčija i nije s ovoga svijeta. Veliku ulogu u odgoju i razvoju svjetonazora kod Dafne ima i život u divljini u kojoj samovoljno živi.

Kaguyahime, kao ni Dafne, nije obična djevojka, već pored neuobičajene ljepote ima i moć da donosi sreću svojim odgojiteljima, a krasi je i neobičan sjaj koji je karakterističan za natprirodna bića i čest motiv i u drugim književnim oblicima⁴³. Kasnije saznajemo da je i vječno mlada besmrtnica. Primjećujemo kako su se stekli uvjeti da Kaguyahime može učiniti ono što nijednom smrtniku nije dozvoljeno, a to je suprostaviti se caru. Car je direktan potomak boginje sunca Amaterasu, ali on je smrtni i zato može vladati jedino nad smrtnicima. Dafne i Apolon su u drugačijoj poziciji jer je Apolon božanstvo, a Dafne nimfa.

Oba primjera dijele pobunu protiv bilo koje vrste autoriteta. Odbijanje udaje Kaguyahime se tumači njezinim onostranim porijeklom, ali to ne mora biti jedini razlog. Njezina oholost i prkos jasno se vide kada se jednako ophodi i prema proscima i prema caru unatoč svoj njegovoj moći na Zemlji koja je u tom trenutku njezin dom.

⁴² ⁴² Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 125.

⁴³ Razna nebeska bića i vile se u bajkama i narodnim predajama najčešće tako opisuju.

8. PROMJENE OBLIČJA

Motiv metamorfoze se nalazi u oba djela, i u *Priči o sjekaču bambusa* i u spjevu *Metamorfoze* gdje je to glavni motiv oko kojeg se gradi cijeli narativ. Pokušat će mu se posvetiti posebna pažnja u ovom dijelu rada jer je glavni uzrok za ovu pojavu u oba djela isti – junakinje se pokušavaju (i uspijevaju) izbaviti od prisilnog kontakta s muškarcem koji ih na neki način na prevaru pokušava uzeti za sebe, svaku u kontekstu svoje kulture.

Metamorfozi Kaguyahime prethodi tajni dogovor u kojem starac caru savjetuje da dođe iznenada, dok je princeza neoprezna. Car se pretvara da ide u lov, kako bi ju na podvalu uspio vidjeti. Samo to pretvaranje u sebi nosi izvjesnu konotaciju Kaguyahime kao lovine. Potrebno je podsjetiti se kako su u drevnom Japanu djevojke uglavnom živjele – rijetko su napuštale svoje domove, a kontakti s muškarcima su bili svedeni na ukućane. Dolazak muškarca da je vidi, označavao je moguću prosidbu, a vidjeti (posjetiti) ženu nekoliko puta, označavalo je ženidbu.⁴⁴ Zato nas ne čudi što je pokušala pobjeći čim je opazila cara koji joj se prije toga prikrao i divio se njezinoj ljepoti i sjaju. Kada je car zgrabi za rukav, Kaguyahime instinktivno skriva lice drugim rukavom. Car je opčinjen i ne pristaje je pustiti, ali u pokušaju da je povede sa sobom, Kaguyahime se na početku brani riječima kako ne može služiti na njegovom dvoru jer nije rođena na ovom svijetu. Međutim, car nastavlja inzistirati te čak naređuje slugama da donesu nosiljku kako bi je odveo. I tada se „...Kaguyahime odjednom pretvori u senku.“⁴⁵ Car tada shvaća da ona nije kao drugi ljudi i žalosno odlučuje ne povest je sa sobom, ali je opet uvjetuje: „...neću te povesti sa sobom. Zato se vrati u prethodno obličje. Samo to da vidim i onda ću otići.“⁴⁶ Vidjevši je, car sebi uzrokuje još veću tugu jer je ne može imati, ali ga na kraju taj događaj zapravo oplemenjuje, a o tome će se pisati u odjeljku o caru.

⁴⁴ Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 65.

⁴⁵ *Priča o sekaču bambusa (Takatori monogatari)*, prev. Danijela Vasić i Hiroši Jamasaki-Vukelić, pogovor Danijela Vasić. Beograd: Tanesi, 2010, str. 46.

⁴⁶ Isto, str. 47.

Međutim, to nije jedina promjena oblička kod Kaguyahime. Naime, Kaguyahime od malene djevojčice za tri mjeseca postaje djevojka. Starac je Kaguyahime pronašao u stabljici bambusa što se može smatrati njezinim rođenjem, a oblačeći čarobni ogrtač nestaje sa ovoga svijeta i odlazi u Mjesečevu zemlju što se može smatrati njenom smrću na Zemlji. Prema budizmu sve na ovom svijetu, pa i samo rođenje dolazi u obliku nagrade ili kazne kao posljedica dobrog ili lošeg ponašanja u prethodnom životu. Mnogi tumače njezino čudesno rođenje kao metempsihozu ili reinkarnaciju.⁴⁷ Oba pojma označavaju prelazak duša iz jednog oblika u drugi, s tim što je reinkarnacija prelazak u drugo ljudsko tijelo, a metempsihoza dopušta prelazak i u biljke i životinje.

Metamorfozi Dafne neposredno prethodi bijeg i trk kroz šumu gdje joj se Apolon, po predaji koja nije opisana u *Metamorfozama*, prikrao dok se spremala za kupanje ili bila u lovu na zvjeri. Dok trči za njom nadmeno uzvikuje: „...ne znaš, o ludana, ne znaš, od koga /Bježiš i zato bježiš. /Ta meni klanja se zemlja /Delfska i Tened i Klar i Patarski kraljevski dvori. /Jupiter otac je moj; budućnost, sadašnjost, prošlost /Sve to otkrivam ja i ugađam za pjesme žice.“⁴⁸. Međutim, ona se još odlučnije ne osvrće i pokušava brže trčati, ali Apolon ne odustaje od svog lova: „Kao kad Galski pas na prostranom ugleda polju /Zeca, tad ovaj gleda uteći, a onaj ulovit; /Pas već hoće da ščepa, već misli, plijen da ima...“⁴⁹. Uspijeva ju sustići, međutim Dafne u posljednjem trenutku zaziva moći Zemlje i svog oca Peneja „I kaže: "Oče, pomози! O zemljo, zini...“⁵⁰. Otac joj na kraju uslišuju očajnu molbu: „...Oblik što čini, da trpim, prom'jeni, da nema ga više!" /Čim tu molitvu reče, al' sva se ukoči vrlo, /Oko mekih grudi tanúšno se obavi liko, /U lišće kose njoj otiđoše, u grane ruke, /Noge, pred časak još brze, sad žilama zapeše tvrdim, /Glavu joj obuzme kruna; ljepota joj ostade samo.“⁵¹ I tako Dafne postaje prelijepo

⁴⁷ Pojmovi o seobi duše nakon smrti bili su dobro poznati i u antičkoj Grčkoj, kod Orfista, Platona, Plotina...

⁴⁸ Ovidije, Publije Nason, *Metamorfoze*, prev. Tomo Maretić, Zagreb: Matica Hrvatska, 1907, stihovi 514-518.

⁴⁹ Isto, stihovi 533-535.

⁵⁰ Isto, stih 546.

⁵¹ Isto, stihovi 547-552.

lovorovo drvo kojega prije nije bilo na ovome svijetu. Međutim Apolon tada odrješito odlučuje kako će od sada lovor biti njegova sveta biljka. Kako je od tog dana nastalo još stabala lovora koje je bilo rasprostranjeno u svim Apolonovim hramovima, iz tog kuta gledanja, možemo reći kako je Dafne doživjela i metempsihozu, pored metamorfoze.

I bambus i lovor predstavljaju svete biljke u kulturama kojima pripadaju.

Lovor je nakon nestanka Dafne nastavljao smrtnicima pružati iskustvo sa svijetom bogova, jer se vjerovalo u njegovu moć pri žvakanju u ritualima. Smatran je za sponu s onostranim.

Bambus je i prije pojave Kaguyahime bio biljka kojoj su pripisivana čudesna svojstva. Njegovi listovi su se jeli jer se vjerovalo da liječe neplodnost, a sve je to posljedica karakteristika ove biljke brzog rasta koju krasi i otpornost, savitljivost, trajnost te izdržljivost. Također se vjerovalo kako će predmeti napravljeni od bambusa pri ceremonijama lakše prizvati božanski duh. Možemo reći kako je bambus predodredio sudbinu Kaguyahime, dok je lovor Dafninu zaokružio.

9. NAKON NESTANKA KAGUYAHIME

Neposredno prije odlaska Kaguyahime na Mjesec, ona ostavlja eliksir besmrtnosti caru, no on ga odlučuje uništiti. Tada naređuje slugama da ga odnesu na planinu Fuji i spale. Kažu da se dim od tada diže s planine. *Priča o sjekaču bambusa* se tu završava finalnom formulom u službi objašnjenja nastanka toponima. Planina Fuji predstavlja najpoznatiju svetu planinu u Japanu. Smatra se da na njoj žive duhovi predaka i da predstavlja sponu sa onostranim svetom bogova tj. nebom. U Japanu i danas imamo običaj hodočašća na planinu Fuji, koje metaforički predstavlja uspon stazom prosvjećenja. Planina Fuji predstavlja i vid komunikacije s bogovima kao most prema nebu i sponu s njim.⁵² Stoga, kada pali lijek besmrtnosti na planini, car zapravo njegovo uništenje dojavljuje bićima na nebu, među kojima je i Kaguyahime, iako bez sjećanja na život na Zemlji.

Ne zaboravimo, Kaguyahime je poslana na Zemlju zbog neke greške koju je počinila. To implicira da ona na zemlji pokušava ispraviti tu grešku, ili naučiti još nekakvu lekciju koja joj do tada nije poznata. Moguće je da je to osjećaj ljubavi, i romantične i roditeljske, kao i prolaznosti. Kaguyahime također pomaže starcu i drugim likovima da postanu bolji, pa njezino boravište na Zemlji podsjeća na *bodhisattwu* koji se spustio na Zemlju kako bi pomogao još malo ljudima prije nego se vrati u čisti raj bude Amide⁵³ čiji je kult cvjetao tijekom razdoblja Heian.

⁵² Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 138.

⁵³ Doktrina Čiste zemlje u Japan stiže u IX. stoljeću iz Kine. Sredinom Heian perioda budizam Čiste zemlje dostiže veliku popularnost, a viši slojevi društva se redovno mole Amidi u nadi da će se ponovo roditi u raju Čiste zemlje. (*Istorija Japana (Iz Kodanšine Ilustrovane enciklopedije Japana)*, predgovor Gen Itasaka, prev. D.Vasić, D.Kličković, D.Glumac, M. Pavković. Beograd: Zavod za udžbenike, 2008, str. 53)

Kaguyahime je na jedan način zaslužna za ime planine Fuji, kao i za uspostavljanje komunikacije s onostranim zato što nakon spaljivanja lijeka besmrtnosti za planinu Fuji⁵⁴ još kažu „...da se taj dim i dalje diže u oblake.“⁵⁵

⁵⁴ Znamo da je planina Fuji vulkan koji danas nije aktivan preko 350 godina. Ne čudi što se Fuji vezuje i za božanstva vatre, niti što baš tamo car spaljuje svoj dar i nudi tadašnjim ljudima razumno objašnjenje tog trenutka neshvatljivog događanja u prirodi.

⁵⁵ *Priča o sekaču bambusa (Takatori monogatari)*, prev. Danijela Vasić i Hiroši Jamasaki-Vukelić, pogovor Danijela Vasić. Beograd: Tanesi, 2010, str. 61.

10. O CARU

U japanskoj kulturi car se smatra direktnim potomkom Amaterasu, božanstva sunca.⁵⁶ Njegova situacija je slična Apolonu – osjeća necjelovitost i čežnju prema nečemu što ne može imati. Želja za Kaguyahime se prvi put javlja kao posljedica glasina o njezinoj izuzetnoj ljepoti. Car tada, s mišlju da najmoćniji na Zemlji, odlučuje kako mora imati ono za čim cijela država čezne. Međutim, Kaguyahime odbija takav susret, pa je car primoran viditi ju na prevaru. U dogovoru sa starcem, pretvara se da ide u lov i uspijeva ju sreći, ali se ona u pokušaju bijega pretvara u sjenu. Car tada dolazi u izravan kontakt s paralizirajućim djelovanjem lunarnog kvaliteta. Paralizirajući sudar sa sjenom ga je izmijenio, on više ne živi kao prije, već čak ustraje u emotivnoj zainteresiranosti za Kaguyahime.

Zahvaljujući Kaguyahime car prolazi kroz transformaciju. Kronološki njegove promjene počinju od razmaženog čovjeka, koji mora posjedovati sve što je lijepo i na glasu, pa do varalice. Kao varalica uspijeva na prevaru vidjeti Kaguyahime. Nakon toga postaje iskreno zaljubljeni muškarac koji razmjenjuje nježna pisma. Konačno, postaje čovjek koji je skoro spokojan i koji prihvaća događaje kakvi jesu. Podsjetimo se, Kaguyahime sija sve dok je car s početka svog duhovnog puta ne prisili na polazak s njim i podređivanje njegovoj moći. Tada se pretvara u sjenu. Međutim, car prolazi kroz trajniju transformaciju i na kraju priče postaje ličnost koja je napokon spremna nositi titulu koju ima, pokazujući čvrst karakter kada je odbio eliksir besmrtnosti koji predstavlja žudnju svih smrtnika.

⁵⁶ Teorija o božanskom porijeklu je i danas vidljiva kroz značenje ideograma kojima se piše japanska riječ za cara (*tenno*) koja doslovno znači - „vladar neba“.

11. O APOLONU

Apolon neposredno prije nego što postane opčinjen Dafne, ubija strašnog pitona te je ponosan na svoj podvig. J. K. Cooper u *Ilustrovanoj enciklopediji tradicionalnih simbola* za ubojstvo zmaja ili zmije kaže da predstavlja „...čovjekovo savlađivanje vlastite mračne prirode i zavladaivanje samim sobom...“.⁵⁷

Ovim činom Apolon dostiže svojevrsnu simboličku cjelovitost ubojstvom zmije⁵⁸ kao muškog principa u kontekstu njegovog mita. Postoji i drugi put ka cjelovitosti koju objašnjava, Edward. F. Edinger kao: „...pripitomljavanje divlje samovolje koja misli da je dovoljno za sebe. Ovoj funkciji za muškarca može da posluži i stvarna žena. Ona mora da bude devičanska u simboličkom smislu, tj. ona koja pripada sebi i funkcionira kao nezavisno žensko biće koje nije zaraženo muškim stanovištima.“.⁵⁹

Na oba načina se ispunjava svrha svakog bića kojoj i božanstvo Apolon teži⁶⁰, a to je dolazak do cjelovitosti. Ubojstvo pitona je put negacije i poništavanja, dok je sjedinjenje sa ženskim bićem put stapanja. Međutim, kako E. F. Edinger lijepo primjećuje „...jednom dostignuto jedinstvo mora opet da se razbije u novu mnogostrukost ako život treba da ide dalje.“⁶¹, pa zato ne iznenađuje Apolonovo pretjerano hvalisanje nad vlastitim podvigom pred Kupidonom⁶² koji mu potom oduzima cjelovitost, jer nije bio spreman za nju, i kažnjava ga novim predmetom čežnje u vidu Dafne, koja je ovaj put nedostižna.

⁵⁷ Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016, str. 90.

⁵⁸ Simbolika zmije je kompleksna i ambivalentna, u ovom tumačenju odlučujemo se za ono koje mislimo da je najprigodnije.

⁵⁹ Edinger, F. Edward, *Ego i arhetip: uvod u religijsku funkciju psihe*, Beograd: Krug-Atos, 2014, str. 298.

⁶⁰ Znamo da su Grci svojim božanstvima pripisivali ljudske osobine.

⁶¹ Edinger, F. Edward, *Ego i arhetip: uvod u religijsku funkciju psihe*, Beograd: Krug-Atos, 2014, str. 312.

⁶² Podsjetimo se spjeva: Budući da ubije pitona, Apolon se hvali svojim podvigom i čak izaziva Kupidona na streličarsko nadmetanje. Kupidona ovakvo ponašanje razlučuje pa odlučuje odapeti dvije strijele - jednu u Apolona koja „probija u kosti do moždine“, a drugu strijelu, koja je tupa, u Dafne. Posljedica prve je zaljublivanje, a druge, nemogućnost za isto.

Lovor u koji se Dafne pretvara postaje biljka koja se uvijek vezuje uz Apolona i njegov kult te predstavlja svetu biljku proročišta u Delfima⁶³ na kojemu stoji natpis: „Upoznaj samoga sebe.“ Također, smatra se da je to glavna biljka koju su pitije⁶⁴ (ime nose po pitonu kojega je Apolon ubio) žvakale prilikom proročkih ceremonija.

Također, ne treba zaboraviti da je Apolon sinkretično božanstvo sunčeve svjetlosti⁶⁵, pored proroštva, muške ljepote, lire, streličarstva.

⁶³ Jako važno mjesto za antički svijet koje predstavlja nezaobilaznu točku svakoga tko luta i traži odgovore. Odgovori najčešće budu dvosmisleni. Najpoznatiji primjer je možda Edip kojega je zbog nepoznavanja sebe pogrešno tumačenje proročišnih riječi odvelo u tragediju.

⁶⁴ Delfske proročice kulta Apolona.

⁶⁵ Otjelotvorenje i bog Sunca je Helios. Apolon je više ontološko božanstvo koje ima svoju komplementarnost u sestri Artemidi koja je boginja i zaštitnica Mjesečeve svjetlosti i lova.

12. PRIMORAVANJE NA SAMOSPOZNAJU

Kaguyahime, poput natpisa na Delfskom proročištu, koje svima savjetuje da upoznaju samoga sebe, od prosaca očekuje iskrenost i testira ih tako što im zadaje zadatke te ne pristaje na lažna rješenja. Motiv davanja zadataka ima funkciju provjeriti jesu li prosoci dostojni djevojke, dok motiv nerješivih zadataka predstavlja način izbjegavanja udaje. Pravi junaci uspijevaju izvršiti i nemoguće zadatke, dok lažni junaci neuspjehom otkrivaju svoju nedostojnu prirodu. Petorica prosaca glase za velike i ugledne ljude, ali Kaguyahime nama i njima samima pokazuje suprotno. Na nerijetko okrutan način proscima daje mogućnost da upoznaju sebe. Na tom putu neki i umiru, ali zadaci im zapravo omogućavaju otkriti ili provjeriti kakve osobine posjeduju te koliko kvaliteta zapravo imaju, a da nisu posljedica dobrog glasa koji se o njima čuje jer to može biti samo zbog njihovog velikog bogatstva. Zadacima se također ispituje koliko upornost i ustrajnost imaju u ispunjenju želje čije im ostvarenje nedostaje do cjelovitosti.

Kaguyahime je božanstvo sa Mjeseca, čije lice na Zemlji svijetli, sretno je i samodovoljno, sve dok se ne pojave prosoci i sam potomak Sunca – car. Tada dolazi do borbe za očuvanjem pred, kako to Neumann kaže: „...parajućim zlatnim šiljcima sunca koji simbolizuju arhetipsku nadmoćnu, mušku duhovnu moć sa kojom žensko ne može da se suoči.“⁶⁶, zbog čega se pretvara u sjenu tj. tamu, kao još jedan od vidova pojave ženskog principa.

O Dafninoj ulozi samospoznaje kod Apolona piše više u odjeljku koji se njime bavi.

Ženski likovi Kaguyahime i Dafne tjeraju cara i Apolona na samospoznaju, dok ih oni tjeraju u bijeg i ne dozvoljavaju im da vode život zasnovan na vlastitim odlukama – da budu bez muškarca, već im uporno pokušavaju nametnuti svoje želje kako bi upotpunili sebe.

⁶⁶Edinger, F. Edward, *Ego i arhetip: uvod u religijsku funkciju psihe*, Beograd: Krug-Atos, 2014. str. 294.

13. ULOGA ARHETIPA DAFNE U SAMOSPOZNAJI

Kaguyahime i Dafne predstavljaju arhetipske slike anime, čije buđenje utječe na muške likove Apolona i cara. Neke od funkcija zdrave anime su omogućiti muškarcu bolji kontakt sa svojim emotivnim sustavom, oplemeniti ga i suzbiti ego koji se agresivno izražava kroz samovolju i tiraniju.

Kaguyahime i Dafne predstavljaju i arhetipske slike animusa kao iznijansirane prikaze divlje žene čije buđenje može utjecati na ženskog čitaoca ovih djela. Neke od funkcija zdravog animusa su ohrabriti i osnažiti ženu za vlastitu nezavisnost, te omogućiti bolji kontakt sa svojom poduzetnošću i samostalnošću.

Dvojakost je česta pojava svijeta arhetipa i uzbuđuje kako snaga njegove transformacije može utjecati različito na vrstu recipijenta određene priče, a u ovom radu se objasnilo kako to može utjecati na likove muškaraca Apolona i cara.

Utjecaj na žene kao čitateljice na ovaj način nije bio analiziran, ali u psihologiji se spominje tzv. pojam Dafninog kompleksa kao straha mladih djevojaka od seksualnosti. Upotreba Dafninog imena za objašnjenje ove pojave može biti posljedica drugačijeg načina gledanja cijelog mita o Dafne, a to nam otvara još mnogo nepreglednih polja tumačenja. Šteta je što nas možda podsjeća na mizogeno gledište ženinog odbijanja – da je jedini mogući uzrok strah, a ne zdravi osjećaj trenutne samodovoljnosti i emancipiranosti.

14. ZAKLJUČAK

Ovaj rad se bavio pronalaženjem i opisivanjem arhetipa Dafne u djelu *Priča o sjekaču bambusa* utjelovljenom kroz lik princeze Kaguyahime. Prvo je određeno u kojem kontekstu koristimo pojam arhetipa, kojega izjednačavamo s pojmom arhetipske slike kao njegovim iole vidljivim izrazom, te se ustanovilo zašto je arhetip o kome se piše nazvan po Dafne, a ne po Kaguyahime. Potom su napravljene tematske paralele između prikaza likova Kaguyahime iz djela *Priče o sjekaču bambusa* nepoznatog autora i Dafne iz Ovidijevog spjeva *Metamorfoze*. Kasnije su posebni kraći odjeljci posvećeni caru i Apolonu, da bi se u posljednjem poglavlju objasnila uloga arhetipskih slika u samospoznaji. U cilju boljeg sagledavanja tematike, ali možda na štetu preglednosti, komparativni pristup temi je strukturu rada uglavnom oblikovao motivsko-tematski. Kroz svako poglavlje se isprepletalo više razina tumačenja, kako bi se što bolje uvidjelo prožimanje svjetova ova dva djela.

Budući da je arhetip u službi dolaska do individuacije i prevladavanja kriznih situacija, u ovom radu stavljen je u ulogu katalizatora kako bi se napravile paralele između dvije geografski udaljene kulture. Arhetip je i ovdje u službi svojih manifestacija na kolektivnom planu koje su prikazane prvenstveno kroz mit o Dafne, ali i u priči o caru i Kaguyahime.

Može se reći da Dafne i Kaguyahime Apolona i cara tjeraju na samospoznaju u samoobrani, kao pasivni ženski princip koji mirno vreba a kasnije grabi iznutra. Apolon i car Dafne i Kaguyahime primoravaju na sjedinjenje s njima, što predstavlja izraz njihove samovolje i agresije kao aktivnog muškog principa koji proganja i grabi izvana. Kroz uzajamno aktivno preplitanje dinamičkog i pasivnog principa, obje sile vrše pritisak jedna na drugu, a za posljednicu toga imamo dolazak do unutrašnje transformacije ili vanjske metamorfoze.

Dolazi se do ambivalentnog zaključka: aktivni princip grabljenja izvana, iako je sam uzrok toga, omogućava da je diskurs Kaguyahime i Dafne lako spustiti u društveni

kontekst i obje priče tumačiti kroz šire sagledavanje civilizacijskog položaja žene i njezine problematike; pasivni princip koji mirno vreba i grabi iznutra je primoran probuditi se zbog agresije na njega, te u samoobrani ući u sustav agresora i promijeniti njegov kod iznutra ili aktivirati uspavane ćelije. Stoga, imamo dubinske transformacije.

Iznenadjuća je sličnosti motiva u istraživanju tijekom pisanja ovog rada i kao da potvrđuje njihovo poligenetsko porijeklo: „Antropološka ili poligenetska teorija, koju je zastupao Edward Tylor, ima postavku da slični uvjeti života skupina ljudi na približno istom stupnju razvoja stvaraju u ljudskoj svijesti slične predodžbe o životu, prirodi i sličnim vjerovanjima - po istom modelu mogu samoniklo nastati na različitim stranama svijeta isti motivi književnog folklor, i to nazivamo poligenezom motiva.“⁶⁷ Svakako ne može se očekivati istovjetne paralele između Kaguyahime i Dafne, one samo imaju veliki broj zajedničkih činioca. Mircea Eliade kada priča o japanskoj religiji dobro primjećuje kako se ona samo „...čini kao kombinacija varijanti drugih svjetskih mitologija, možda poznatijih zapadnjačkom čitaocu.“⁶⁸ i da ne postoji „...neka vrsta mašine za stvaranje mita u ljudskom mozgu...“⁶⁹ Međutim, mnoge sličnosti su neosporne, a pokušati praviti paralele sa nečim što nam je daleko i nepoznato je prirodan prvi korak kako bismo se sa tim i dublje upoznali. Naravno, moramo biti pažljivi kao s novim poznanicima u životu i unaprijed im ne davati osobine naših starih prijatelja samo zato što nas na prvi pogled podsjećaju na njih.

⁶⁷ Stanonik, Marija, *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*, Ljubljana: Založba ZRC, 2008, str. 192, (osobni prijevod citata).

⁶⁸ Elijade, Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, Beograd: Narodna knjiga, 1996, str. 261.

⁶⁹ Isto.

LITERATURA

Istorija Japana (Iz Kodanšine Ilustrovane enciklopedije Japana), predgovor Gen Itasaka, prev. D.Vasić, D. Kličković, D.Glumac, M. Pavković. Beograd: Zavod za udžbenike, 2008.

Kođjiki, prev. D. Vasić, D. Kličković, D. Glumac, H. Jamasaki-Vukelić, Beograd: Rad, 2008.

Priča o sekaču bambusa (Taketori monogatari), prev. Danijela Vasić i Hiroši Jamasaki-Vukelić, pogovor Danijela Vasić. Beograd: Tanesi, 2010.

Aristotel, *O pjesničkom umijeću*, prev. Zdeslav Dukat, Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Bereš, Monika. „Položaj žena u antičkoj Grčkoj.“ *Essehist* 8, br. 8 (2016): 16-21. <https://hrcak.srce.hr/190414>. (Preuzeto: 05.09.2020.)

Edinger, F. Edward, *Ego i arhetip: uvod u religijsku funkciju psihe*, prev. Rastko Kostić, Beograd: Krug-Atos, 2014.

Elijade, Mirča, *Vodič kroz svetske religije*, prev. Anđela Cvijić, Beograd: Narodna knjiga, 1996.

Graves, Robert. “Jungian Mythology.” *The Hudson Review*, vol. 5, no. 2, 1952, pp. 245–257. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/3847346. (Preuzeto: 11.09. 2020.)

Hardie, Philip, *The Cambridge Companion to Ovid*, New York: Cambridge University Press, 2002.

Jung, K.Gustav, *Arhetipovi i kolektivno nesvesno*, prev. Bosiljka Milakara i prof. Dušica Lečić-Toševski, Beograd: Atos, 2009.

Kott, Jan, *Jedenje bogova: studija o grčkim tragedijama*, prev. Petar Vujičić, Beograd: Nolit, 1974.

Mason, Penelope E., and Donald Dinwiddie, *History of Japanese Art*, Upper Saddle River, N.J.: Pearson Prentice Hall, 2005

Ovidije, Publije Nason, *Metamorfoze*, prev. Tomo Maretić, Zagreb: Matica Hrvatska, 1907.

Puette, J. William, *Tale of Genji: A reader's Guide*, Singapore: Tuttle Publishing, 2009.

Shikibu, Murasaki, *The Tale of Genji*, prev. Royal Tyler, London : Penguin Classics, 2002.

Stanonik, Marija, *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*, Ljubljana: Založba ZRC, 2008.

Tronski, I. M., *Povijest antičke književnosti*, prev. Miroslav Kravar, Zagreb: Matica Hrvatska, 1951.

Vasić, Danijela, *Mesečeva princeza - usmeno i pisano u japanskoj drevnoj književnosti*, Beograd: Tanesi, 2016.

Vasić, Danijela, *Sunce i mač: japanski mitovi u delu Kođiki*, Beograd: Rad, 2008.

Zamarowsky, Vojtech, *Junaci antičkih mitova*, prev. Mirko Jirsak i Predrag Jirsak, Zagreb: Školska knjiga, 1973.

SAŽETAK

Cilj ovog rada je istražiti i demonstrirati postojanje arhetipa Dafne predstavljenog u Ovidijevom djelu *Metamorfoze* utjelovljenom u liku Kaguyahime iz japanskog autohtonog žanra *monogatari Priča o sjekaču bambusa (Takatori Monogatari)*. Akteri ovog rada uspoređuju se i analiziraju usredotočujući se prvenstveno na izvorne tekstove s dodatnim književnim i kulturnim interpretacijama.

Postoje motivske i narativne sličnosti, posebno u zajedničkom elementu metamorfoze, nakon čega slijedi zajednička snažna uloga Mjeseca kao ženskog simbola za razliku od sličnog agresivnog ponašanja muških likova Apolona i cara, obojice povezanih sa simbolikom Sunca. Provedena usporedba pokazuje nam sličnosti pripovijesti i likova Dafne i Kaguyahime očitovane kroz individualnu pobunu protiv nametnutih autoritativnih muških figura i bračnih vrijednosti društva.

Zaključuje se kako je glavni dokaz postojanja arhetipa Dafne u zajedničkom motivu metamorfoze, njenom povodu i posljedicama. Metamorfoze su potaknute nasilnim muškim pristupom i vode do tjelesnih transformacija ženskih junakinja koje su muške likove navele na unutarnju transformaciju.

Ključne riječi: arhetip, metamorfoza, Dafne, Kaguyahime, Apolon

SUMMARY

The aim of this paper is to demonstrate the existence of the Daphne archetype represented in Ovid's *Metamorphosis* in context of the character Kaguyahime from the Japanese ancient *monogatari* piece *The Tale of the Bamboo Cutter (Takatori Monogatari)*. The subjects of this study are compared and analyzed, focusing primarily on the source texts with additional literary and cultural interpretations.

There are motif and narrative similarities especially in the element of mutual metamorphosis, observable in the role of strong feminine symbolism (lunar) in contrast to the aggressive (solar) behavior of the male characters of Apollo and the Emperor. The comparison shows us the resemblance between family stories and character traits of Daphne and Kaguyahime, manifested through individual rebellion against imposed authoritative male figures and the marriage values of the society.

In conclusion, we can observe the Daphne archetype in the motif of the metamorphosis of Kaguyahime, its cause and consequences. In the texts, violent masculinity initiates the physical transformation of the female heroines, which in turn compel the male characters towards an inner transformation.

Keywords: archetype, metamorphosis, Daphne, Kaguyahime, Apollo